

tie? Waren er grote verschillen tussen aannemers die zich op infrastructuur- dan wel architectuurwerken richtten? Hoewel in de inleiding wordt aangegeven het verhaal te vertellen van *'the men who built the world's infrastructure and buildings of all shapes and sizes'*, wordt immers vooral op de verschillende soorten infrastructuurwerken gefocust. Toch verdienen de auteurs alle lof voor dit eerste overzichtswerk over algemene aannemers. In een zeer toegankelijk geschreven en rijkelijk geïllustreerde publicatie plaatsen ze deze tot nog toe onderbelichte actoren op de voorgrond en bieden ze een ruime waaier aan mogelijke onderzoeksvragen voor verder onderzoek aan.

Jelena Dobbels

Vrije Universiteit Brussel

Marjolein 't Hart, *The Dutch Wars of Independence. Warfare and commerce in the Netherlands, 1570-1680* (Londen/New York: Routledge, 2014), 233 p., ISBN 978-0-582-20967-1.

Marjolein 't Hart, hoofd onderzoek van het Huygens Instituut en bijzonder hoogleraar Geschiedenis van de Staatsvorming in Mondiaal Perspectief aan de Vrije Universiteit van Amsterdam, heeft opnieuw geschiedenis geschreven met *The Dutch Wars of Independence. Warfare and commerce in the Netherlands, 1570-1680*. Deze publicatie vormt een synthese van het geslaagde NWO-project 'Oorlog en samenleving in de Gouden Eeuw'. Mede dankzij de studies die uit dit project voortvloeiden, staat de Tachtigjarige Oorlog met al zijn facetten weer op de kaart.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw kwam de 'War and Society'-traditie in het onderzoek naar de Tachtigjarige Oorlog goed van de grond. De aandacht ging toen vooral uit naar oorlogsfinanciering en staatsvormingsprocessen. 't Harts *The Making of a Bourgeois State: War, Politics and Finance during the Dutch Revolt* (1993) paste goed in deze traditie. Met *The Dutch Wars of Independence* tracht zij tot een nieuwe synthese te komen.

Centraal in *The Dutch Wars of Independence* staat de vraag hoe de Nederlanders er in slaagden een onafhankelijke republiek te bevechten tegen de toenmalige supermacht Spanje. In acht hoofdstukken tracht 't Hart hierop een antwoord te geven. Het debat rond de militaire revolutie gaat zij hierbij niet uit de weg. De militaire, fiscale en politieke hervormingen van de late zestiende en vroege zeventiende eeuw zorgden voor een markante militaire ontwikkeling met grote sociale en economische gevolgen voor de noordelijke gewesten. In grote lijnen komen de militaire gebeurtenissen bij het uitbreken van de Opstand tegen Spanje tot aan de Vrede van Nijmegen met Frankrijk (1678) aan de orde. Opvallend hierbij is dat de

auteur aan de zeeoorlogen met Engeland praktisch geen aandacht besteedt. De maritieme component is zwaar ondervetegenwoordigd in het betoog over het militaire optreden.

Daarnaast gaat 't Hart in op de relatie tussen oorlog, economie en maatschappij en beschrijft zij hoe de Nederlanders de oorlogen commercieel wisten uit te buiten.

Dankzij de militaire hervormingen die Maurits en Willem Lodewijk bewerkstelligden, kon het Staatse leger zich op den duur meten met de onoverwinnelijk geachte Spaanse tercio's.

De ontwikkeling van de discipline was hierbij het sleutelwoord. Het Staatse leger zorgde ervoor dat met name in de gewesten Holland en Zeeland een stabiele thuissituatie ontstond, waar de handel kon gedijen. In deze twee gewesten profiteerde vooral de stedelijke elite van de hoge defensie-uitgaven, zowel te water als te lande. Dit gold in veel mindere mate voor de inwoners van de landgewesten. Zij moesten veelal genoeg nemen met inkomsten die gerelateerd waren aan de bouw van fortificaties en de levering van producten aan de garnizoenen. Hoewel in de loop van de Tachtigjarige Oorlog de agrarische bevolking wat minder de dupe werd van het oorlogsgeweld, was zij economisch gezien de grote verliezer. Maar om dit gegeven 'a crucial finding of this book' te noemen (p. 7) gaat mij iets te ver.

De langdurige oorlogsperiode stimuleerde ook innovaties in de economie, het belastingstelsel en de staatsvorming, zoals de oprichting van de vijf admiraliteitscolleges. Decentralisatie van bestuur stond garant voor flexibiliteit, pragmatisme en de optie om lokale expertise optimaal te benutten.

De 'success story' van de Republiek werd vooral bepaald door het feit dat op zee het meeste geld werd verdiend, waarmee de instandhouding van het naar verhouding grote Staatse leger gefinancierd, de militairen tijdig betaald en de grenzen van de Republiek bevochten konden worden. De langdurige oorlogsperiode stimuleerde de handel (oprichting VOC en WIC) en beïnvloedde de kapitaalaccumulatie in positieve zin, terwijl in de omringende landen de oorlogssituatie juist de economische ontwikkeling afremde. 'War had fed trade and trade had fed war' (p.197). Na 1680 deed deze wisselwerking er minder toe.

De titel *The Dutch Wars of Independence* is mijns inziens enigszins ongelukkig gekozen en dekt zeker niet de lading. Na 1648 was er geen sprake meer van een onafhankelijkheidsoorlog. De Republiek was toen een gevestigde mogendheid in Europa. Door de zeeoorlogen met Engeland en de Guerre de Hollande kraakte de jonge Republiek wel in haar voegen, maar de situatie was in vergelijking met de Tachtigjarige Oorlog totaal anders. De nu gebruikte ondertitel *Warfare and commerce in the Netherlands, 1570-1680* doet meer recht aan de inhoud. Jammer is dat de auteur geen kans heeft gezien om de conclusies uit Petra Groen (red.), *De*

Tachtigjarige Oorlog. Van opstand naar geregelde oorlogvoering 1568-1648 (2013) in haar tekst te verwerken. De militaire aspecten en implicaties van de Opstand hadden dan meer tot hun recht kunnen komen.

Is 't Hart met haar *The Dutch Wars of Independence* erin geslaagd een nieuwe synthese van een door historici veel beschreven periode uit de Nederlandse geschiedenis te schrijven? Ik denk van niet, maar wellicht dat de lezer hier anders over denkt.

Adri P. van Vliet

Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Michael Pye, *Aan de rand van de wereld. Hoe de Noordzee ons vormde* (Antwerpen: Bezige Bij 2014), 431 p., ISBN 978-90-8542-573-1

Michael Pye heeft een zeer leesbaar en boeiend boek geschreven over een onderbelichte periode in de geschiedenis. Het tegelijkertijd in het Engels als *The edge of the world* verschenen boek behandelt aspecten van de geschiedenis van het gebied rondom de Noordzee (ruim gedefinieerd) in de periode vanaf, ruwweg, 600 tot aan, ruwweg, 1600. Het merendeel van die aspecten betreffen de mentaliteitsgeschiedenis: hoe deed geld mensen anders tegen elkaar en de maatschappij aankijken, hoe veranderde de kennis van de kloosterlingen, hoe we – of althans de geletterden – tegen de wereld aankeken. Maar hoe leesbaar het boek ook is en hoe vakkundig alle interessante feiten over zaken die uiteen lopen van mode tot haring en van boekhouden tot begijnen ook zijn gerangschikt – het blijft te veel een caleidoscoop. Duidelijk wordt uit het boek dat, op de lange termijn, modernisering plaatsvond: verstedelijking, meer kennis, steeds geavanceerdere handel, professionelere wetssystemen. En deze ontwikkelingen krijgen geur en kleur. Toch ontbreekt een rode draad. Een systematisch achtergrondbeeld van, bijvoorbeeld, de bevolkingsgroei en de technologische verbeteringen van de scheepvaart of de toenemende verstedelijking ontbreekt. Vooral de afwezigheid van een demografisch kader breekt het boek op. Na de Romeinse tijd was sprake van een demografische neergang. In heel Europa, van het Rhônedal tot de Friese terpen en van Italiaanse bergdalen tot Polen, was letterlijk sprake van ontvolking: de post-Romeinse demografische catastrofe. Dorpen werden verlaten en er was zelfs sprake van een aanzienlijke tijd waarin de bossen in Europa zich uitbreidden. Dit was de tijd van de duistere middeleeuwen, toen het Noordzeegebied inderdaad een voetnoot van de mondiale geschiedenis was. Echter, op een gegeven moment begon de bevolking weer te groeien – wat ontginningen en de groei van steden en handel